उत्क्रान्त त्रि० उद्+क्रम-कर्त्तरि क्त । १अतिक्रान्ते देहाद्देहान्तरप्राप्ते २अपहृते मृते च । "उत्क्रान्तानामाभिषायोपरिष्टात्" भाषः "उत्क्रान्तानां मृतानाम्" मल्लि० ।

उत्क्रान्ति स्त्री उत्+क्रम-क्तिन् । देहादुत्क्रमणे अपसरणे च उत्क्रमणशब्दे विवृतिः ।

उत्क्रोश पु० उद्+क्रुश-अच् । १कुररीपक्षिणि । अयञ्च पक्षी सुश्रु० जलचरमध्ये प्लवत्वेन संचारित्वेनोक्तः । "हंससारसक्रौञ्चेत्याद्युपक्रमे "मद्गूतक्रोशकाचाद्येत्यानोक्ता "प्लवाः संचारिण" इत्यन्तेन । "उत्क्रोशरससंसिद्धा मनल्पस्नेहां यवागूं पाययेत्" सुश्रु० । २उच्चैःक्रन्दिनि त्रि० । ततः चतुरर्थ्याम् उत्करा० छ । उत्क्रोशीय तत्सन्निहिते देशादौ ।

उत्क्लेदिन् त्रि० उद्+क्लिद-णिच्-णिनि । ऊर्द्ध्वतः क्लेदकारके आर्द्रीकारके "लघु तीक्ष्णोष्णसुत्क्लेदि रूक्षं वातानुलोमनम्" सुश्रु० । स्त्रियां ङीप् ।

उत्क्लेश पु० उद्+क्लिश-घञ् । ऊर्द्ध्वगवायुकृते क्लेशे स च "उत्क्लिश्याङ्गं न निर्गच्छेत् प्रसेकं टीपनेरितम् । हृदयं पीड्यते चास्य तत्तत्क्लेशं विनिर्दिशेत्" इत्युक्तलक्षणः रोगभेदः । "गुरुपाकहृदविण्मूत्रतया कफोत्क्लेशेन च" "क्लिन्नसुत्क्लेशजननम्" "तृष्णाञ्चूलकफोत्क्लेशच्छर्द्दिश्वासनिवारणम्" सुश्रु० ल्युट् । उत्क्लेशनमप्यत्र न० "दद्याद्दुत्क्लेशनं पूर्व्वम्" सुश्रु० ।

उत्क्लेशक त्रि० उद्+क्लिश-णिच्-ण्वुल् । १उत्क्लेशकारके "कौण्डिल्यकः करभक इत्युपक्रमे "क्लीतः क्लमिः शरारो च यश्चाप्युत्क्लेशकः स्मृतः" । एते ह्यग्निप्रकृतयश्चतुर्विंशतिरेव च" सुश्रुतोक्ते २अग्निप्रकृतिके कीटभेदे । उत्क्लिश्यति उद्+क्लिश-णिनि । ३ऊर्द्ध्वगवायुक्लेशकारके त्रि० स्त्रियां ङीप् । "अन्त्रीभूतं कफोत्क्लेशि न हितं तत् पिपासवे" सुश्रु० ।

उत्क्षिप्त त्रि० उद्+क्षिप्-क्त । १ऊर्द्ध्वं क्षिप्ते "क्षणं क्षणोत्क्षिप्तगजेन्द्रशक्तिना" "उत्क्षिप्तशुक्लिप्तशतांशुकरावलम्बैः" माघः २उच्चाटिते च । (रश्मिभिः) उत्क्षिप्तगुल्मैश्च तथा हयैश्च सपताकिभिः" भा० व० १५ अ० "गुल्मो यत्र स्थितेन बोधसंज्ञेन चतुर्दिगवस्थितारिपक्षोद्दृष्टु बाणादिना प्रहर्त्तुं । गच्छन्ते तादृशमुच्चस्थानमुत्क्षिप्तगुल्मैः परकीयगुल्मोच्चाटनकरैः" लीलक० । धुस्तूरे पु० शब्दच० । तस्य फलसेवने उन्मत्तताधायकत्वात्तथात्वम् ।

उत्क्षिप्तिका स्त्री घस्क्षिप्तः धुस्तूरइव कन् स्त्रीत्वात् टापि अत इत्वम् । धुस्तूराकारे कर्णभूषणभेदे हेमचन्द्रः ।

उत्क्षेप पु० उद्+क्षिप-घञ् । १ऊर्द्ध्वक्षेपणे "पक्ष्मोत्क्षेपादुपरिविलसत्कृष्णसारप्रभाणाम्" मेघ० । "पक्षोत्क्षेपात् समोदितः" सुश्रु० । कर्त्तरि अच् । २उत्क्षेपकारके त्रि० ।

उत्क्षेपक त्रि० उद्+क्षिप-ण्वुल् । १ऊर्द्ध्वं प्रक्षेपके २उत्क्षिप्यापहारके चौरे च । "उत्क्षेपकग्रन्थिभेदौ करबंदग्रहीनकौ । कार्य्यौ द्वितीयापराधे करपादैकहीनकौ" या० स्मृ० यस्माद्युत्क्षिपत्यपहरतीत्युत्क्षेपकः । यस्मादिद्वं स्वर्णादि विस्रस्योत्कृत्य वा योपहरत्यसौ ग्रन्थिभेदः तौ यथाक्रमङ्करेण सन्दंशसदृशेन तर्ज्जन्यङ्गुष्ठेन हीनकौ कार्य्यौ द्वितीयापराधे पुनः करश्च पादश्च करपादं तच्च तदेकञ्च करपादैकन्तद्धीनं ययोस्तत्करपादैकहीनकौ कार्य्यौ । उत्क्षेपकग्रन्थिभेदकयोरेकमेकं करम्पादञ्च छिन्द्यादित्यर्थः । एतदप्युत्तमसाहसप्राप्तियोग्यद्रव्यविषयम् । "तदङ्गच्छेद इत्युक्तोदण्ड उत्तमसाहस" इति नारदवचनात् । तृतीयापराधे तु वध एव । तथा च मनुः "अङ्गुलीं ग्रन्थिभेदस्य छेदयेत् प्रथमे ग्रहे । द्वितीये हस्तचरणौ तृतीये वधमर्हतीति" मिता० ।

उत्क्षेपण न० उद्+क्षिप-ल्युट् । १ऊर्द्ध्वक्षेपणे । "उत्क्षेपणं तथावक्षेपणमाकुञ्चनं तथा । प्रसारणञ्च गमनं कर्म्माण्येतानि पञ्च च" भाषा० "उत्क्षेपणमवक्षेपणमाकुञ्चनं प्रसारणं गमनमिति कर्म्माणि" कणा० सू० "इतिरवधारणार्थः भ्रमणादेरपि गमनान्तर्गतत्वात् । अत्र च उत्क्षेपणत्वावक्षेपणत्वाकुञ्चनत्वप्रसारणत्वगमनत्वानि कर्म्मत्वसाक्षाद्व्याप्याः पञ्च जातयः । नन्वेतदनुपपन्नं गमनस्य कर्म्मपर्य्यायत्वात् सर्व्वत्र गच्छतीतिबुद्धेर्दृष्टत्वादुत्क्षेपणत्वादीनां चतसृणां जातीनां परस्परात्मन्नाभावसमानाधिकरणानां सामानाधिकरण्यानुभवात् चतस्र एव कर्म्मत्वव्याप्या जातय इति चेत् सत्यं कर्म्मपर्य्याय एव गमनं पृथगभिधानन्तु भ्रमणरेचनस्यन्दनोर्द्ध्वज्वलनतमनोन्नमनादीनां भिन्नभिन्नबुद्धिव्यपदेशभाजामेकेन शब्देन सङ्ग्रहार्थं यद्वा गमनत्वमपि कर्म्मत्वव्याप्या पञ्चमी जातिरेव तेन भ्रमणरेचनादिष्वेव गमनप्रयोगो मुख्यः उत्क्षेपणावक्षेपणादिषु यदि गमनप्रयोगस्तदा भाक्तः स्वाश्रयसंयोगविभागासमवायिकारणत्वमेव गौणमुख्यसाधारणो धर्म्मः गमनत्वजातेस्तनियतदिग्देशसंयोगविभागासमवायिकारणत्वमेव व्यङ्गकं तच्च भ्रमणादिषु सर्व्वत्रेति गमनग्रहणेनैव तेषां ग्रहणमिति । निष्क्रा-